

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора економічних наук, старшого дослідника,
професора кафедри менеджменту організацій
Національного університету «Львівська політехніка».
КУЧЕРА АНАТОЛІЯ ВАСИЛЬОВИЧА
на дисертаційну роботу
КОЦЕНКО МАРІНИ СЕРГІЙВНИ
на тему «Формування конкурентних переваг органічної продукції»
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Нині антропогенна діяльність породжує цілий ряд негативних наслідків, які призводять до екологічного занепаду нашої планети. Ґрунт, на якому вирощують продукцію рослинництва, забруднюється хімічними речовинами, важкими металами, пестицидами. Зменшення антропогенного впливу на навколишнє середовище та природні ресурси при одночасному підвищенні продуктивності сільськогосподарського виробництва може бути досягнуто шляхом розвитку органічного виробництва як альтернативної моделі господарювання. На відміну від інших методів ведення сільського господарства, органічне виробництво базується на використанні ресурсів і ресурсозберігальних технологій, які мінімізують механічний обробіток ґрунту та виключають використання синтетичних матеріалів, а включають застосування матеріалів і технологій, що сприяють створенню стійких і збалансованих агроєкосистем. При органічному виробництві забезпечується відповідність органічної системи сільського господарства і сільськогосподарської продукції певним стандартам, що надає можливість маркувати продукцію відповідним чином і реалізовувати як органічну.

Нині майже всі країни світу розвивають власне органічне виробництво. Постійно зростає частка господарств, що постачають органічну продукцію. Характерним показником розвитку органічного сільського господарства є зростання розміру органічних площ під сільськогосподарськими культурами. У Європі стимулюють розвиток органічного землеробства через розвинену інфраструктуру, а органічна продукція користується значним попитом серед споживачів. Зважаючи на це, актуальним є питання активізації розвитку органічного сільськогосподарського виробництва з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільського господарства на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Наукове дослідження виконано відповідно до тематики науково-дослідних робіт Поліського національного університету в межах науково-дослідної роботи за темами: «Організаційно-економічні засади забезпечення сталого розвитку Північно-Західного регіону України» (номер державної реєстрації 0121U109310; 2020–2025 рр.).

Найбільш суттєві результати дослідження, що містять наукову новизну

Дисертантом наведено класифікацію конкурентних переваг виробників органічної продукції залежно від типу їх конкурента, відповідно до якої їх розподілено на переваги відносно конкурента-виробника органічної продукції та конкурента-виробника традиційної продукції, яка включає: зниження витрат на виробництво, підвищення урожайності сільськогосподарських культур, поліпшення органолептичних характеристик продукції, додаткову сертифікацію продукції, дизайн пакування, розробку власного бренду, гнучкість до потреб споживачів.

Удосконалено методичний підхід до кількісного оцінювання конкурентних переваг органічної продукції на аграрному ринку, який включає етапи визначення конкурентних переваг і позиції підприємства на ринку та розробку стратегії забезпечення конкурентоспроможності виробників органічної продукції, що ґрунтується на визначенні собівартості продукції, рентабельності виробництва та реалізації, частки ринку та якості продукції як основних індикаторів конкурентних переваг, методи анкетування та фінансово-економічні методи;

Дістало подальшого розвитку ідентифікація етапів еволюції джерел конкурентних переваг, у рамках якої, крім загальноприйнятих факторного, витратного, якісного, адаптивного, інноваційного етапів, виділено суспільно-орієнтований етап, який відповідає сучасним умовам створення переваг і характерною рисою якого є безпосередня участь суспільства у процесі формування конкурентних переваг. Наведено пропозиції щодо адаптації вітчизняних виробників органічної продукції до американського та європейського досвіду, що дасть можливість стимулювати розвиток органічного виробництва, забезпечити зростання кількості учасників ринку органічної продукції, розширення асортименту та її популяризацію.

Значення отриманих автором результатів дослідження для науки і практики

Робота містить нові наукові положення та практичні рекомендації, спрямовані на формування конкурентних переваг органічної продукції та стимулювання органічного підприємництва. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання результатів і рекомендацій дисертаційної роботи під час забезпечення конкурентоспроможності виробників органічної продукції на вітчизняних та міжнародних ринках. Застосування запропонованого комплексу заходів аграрної політики в межах стратегії забезпечення конкурентних переваг вітчизняної органічної продукції сприятиме зміцненню системи органічного виробництва та дасть можливість виробникам отримувати консультативну допомогу в процесі просування продукції.

Здобувач приділяє значну увагу адаптації вітчизняних нормативно-правових актів до європейських, що забезпечить покращення нормативно-правового забезпечення, зокрема в частині фінансової підтримки органічного виробника, сертифікації продукції та географічного сусідства органічної продукції та традиційної.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків

Обґрунтованість наукових положень підтверджується проведенням автором аналізом наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, логікою та поставленими завданнями, опрацюванням великої кількості аналітичних і нормативно-правових матеріалів. У дослідженні опрацьовано 175 наукових джерел, міжнародних і вітчизняних нормативно-правових документів.

Оцінюючи зміст дисертаційної роботи, можна стверджувати, що одержані наукові результати є обґрунтованими, а наукова новизна є достовірною відповідно до представлених у роботі доказів, створених за допомогою загальнонаукових і статистичних методів та прийомів комплексних досліджень. Статистичну основу дослідження сформовано на основі матеріалів і звітів Дослідного інституту органічного сільського господарства (FiBL) та матеріалів офіційного сайту Федерації органічного руху України, законодавчих актів України, міжнародних правових актів та договорів, постанов Кабінету Міністрів України, нормативних та аналітичних документів, що стосуються питань органічного землеробства, а також за результатами власних досліджень автора, матеріалів періодичних видань тощо.

З метою розв'язання поставлених у дисертації завдань використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема; статистико-економічний, абстрактно-логічний, монографічний, метод кластерного та дискримінантного аналізу. Висновки та пропозиції дисертаційної роботи повного мірою відповідають визначеним завданням і змісту, що дозволяє вважати дисертаційну роботу завершеним дослідженням.

Отже, наукові положення, висновки та практичні рекомендації, викладені в дисертаційній роботі М.С. Коценко, мають достатній ступінь обґрунтованості, автором використано значну кількість статистичних даних, отриманих з офіційних інформаційних джерел. Матеріали дисертації були предметом розгляду і дискусій на науково-практичних конференціях, у тому числі міжнародних. Сформульовані в дисертаційній роботі наукові положення, висновки та пропозиції належать особисто автору. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використано положення, які є особистим здобутком автора.

Повнота викладу результатів дисертації у наукових публікаціях

Основні положення та отримані результати відображено у 24 публікаціях, з них 1 публікація у виданні, індексованому в базі Scopus, 5 статей – у вітчизняних фахових виданнях категорії Б, 17 публікацій у матеріалах міжнародних та всеукраїнських конференцій.

Результати дослідження здобувачем також апробовано на науково-практичних конференціях – 9 міжнародних і 8 всеукраїнських, а також на щорічних звітних конференціях з науково-дослідної роботи й науково-методичних семінарах Поліського національного університету упродовж 2019–2023 рр.

Структура та зміст дисертації, її завершеність і відповідність встановленим вимогам щодо оформлення

Структура дисертації та обсяг відповідає вимогам МОН України щодо

дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел до кожного розділу, загальних висновків, додатків. Зміст розділів загалом розкриває хід розв'язання поставлених завдань. Таблиці, рисунки, додатки загалом візуалізують перебіг виконання завдань дослідження.

У вступі окреслено актуальність теми дослідження, висвітлено теоретичні напрацювання сучасних науковців, які досліджують проблеми формування конкурентних переваг органічної продукції, окреслено мету та завдання наукового дослідження, визначено об'єкт, предмет та методи дослідження, узагальнено наукову новизну одержаних результатів.

У теоретичному розділі дисертації систематизовано наукові погляди та узагальнено підходи до трактування змісту поняття «конкуренція» та «конкурентні переваги»; здійснено морфологічний аналіз сутності поняття конкурентної переваги за допомогою ключових слів: результат, показник, сукупність, характеристики, цінність, переваги, компетентність (ст. 39); ідентифіковано основні етапи еволюції джерел конкурентних переваг (ст. 44); виділено ключові елементи щодо аналізу та пошуку джерел їх формування конкурентних переваг (ст. 47); запропоновано алгоритм формування конкурентної переваги (ст. 50); визначено основні типи конкурентних переваг органічної продукції відповідно до типу конкурентів (ст. 52); запропоновано алгоритм оцінки конкурентних переваг органічної продукції (ст. 61).

В аналітичному розділі здійснено аналіз сучасного стану органічного землеробства в Україні. Особлива увага автора приділена дослідженню складників інституціонального середовища виробників органічної продукції та обґрунтуванню недоліків інституціонального забезпечення виробництва органічної продукції в Україні (ст. 87-106). Зокрема, проаналізовано особливості нормативно-правового забезпечення функціонування ринку органічної продукції в Україні та виокремлено низку недоліків, які стримують розвиток органічного виробництва. Серед них: відсутність механізмів більш детальної перевірки виробників органічної продукції; положення, які б захищали виробників органічної продукції, що межують із традиційним виробництвом; відсутність положень щодо порядку розподілу та використання коштів у галузі органічного виробництва.

Для оцінки індикаторів конкурентних переваг органічної продукції автор аналізує такі показники: рентабельність, частка ринку, яку займає виробник, собівартість продукції виробника, витрати на виробництво та отриманий прибуток (с. 108-124).

Особливу увагу автор приділяє дослідженню та формуванню пропозицій щодо адаптації процесу формування конкурентних переваг органічної продукції вітчизняного виробника до світового досвіду (ст. 144-145). Проведений кластерний і дискримінантний аналіз дозволив здійснити класифікацію підприємств на три кластери. На основі наведеної класифікації запропоновано стратегії розвитку конкурентоспроможності органічних підприємств (ст. 145-160).

Автором актуалізовано відповідність органічного виробництва парадигмі сталого розвитку, серед яких найбільш очевидними є подолання голоду (ЦСР 1), міцне здоров'я і благополуччя (ЦСР 2), відповідальне споживання і виробництво (ЦМР 12), гідна праця і економічне зростання (ЦСР 8), захист екосистем суші (ЦСР 15) та ін. (ст. 161). Заслуговує на увагу запропонована схема забезпечення конкурентних переваг вітчизняного органічного продукту, яка включає законодавчо-нормативну базу органічного землеробства, інструменти та важелі, які впливають на реалізацію продукції та контроль виробництва органічної продукції (ураховуючи контроль ґрунтів), усіх етапів виробництва, учасників ринку та сам ринок органічної продукції (ст. 164-165).

Результати дослідження узагальнено у висновках до розділів роботи та в загальних висновках.

Висновок про відсутність порушень академічної доброчесності

Під час вивчення матеріалів дисертації та аналізу наукових публікацій автора не було виявлено ознак порушення академічної доброчесності, а саме академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації та фальсифікації результатів дослідження. Отже, дисертаційна робота М.С. Коценко є самостійною та оригінальною працею та не містить порушень академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення одержаних дисертантом результатів, висловимо певні побажання та зауваження.

1. Дискусійним є твердження про те, що «достовірніше відображає конкурентну позицію підприємства не концентрація за обсягом виробленої продукції, а концентрація прибутку, оскільки тут вже знаходять відображення як внутрішні чинники конкурентоспроможності, так і зовнішні, ринкові» (ст. 66). Одне з питань, яке при цьому виникає, стосується того, а як бути, коли підприємство отримало збитки? На наш погляд, у цьому випадку доречніше було б оперувати показником товарної продукції у вартісному вимірі, який також ураховує внутрішні та зовнішні чинники конкурентоспроможності.

2. З методологічного погляду ми повністю погоджуємося з тим, що конкурентна перевага є порівняльною, тобто наявність тієї чи іншої переваги можливо оцінити лише в порівнянні, тому аналіз доцільно проводити, порівнюючи з основними конкурентами. Водночас не достатньо обґрунтованим вважаємо твердження дисертанта про те, що «для точності отриманих результатів, вважаємо за потрібне здійснювати аналіз не менше, ніж 15 господарств» (ст. 64). Чому саме 15 господарств, а не інша кількість?

3. Оцінюючи інституціональні умови забезпечення конкурентних переваг, авторка справедливо констатує відсутність положень, які б захищали виробників органічної продукції, що межують із традиційним виробництвом (ст. 74), але серед пропозицій авторка обмежилася лише доцільністю запозичення принципів сусідства органічного виробництва та традиційного сільського господарства із європейського законодавства, де чітко встановлені правила такого сусідства (ст. 75). Слід було б детальніше розкрити цю рекомендацію, а також обґрунтувати конкретні пропозиції щодо збереження цілісності земельних

масивів сертифікованих виробників органічної продукції в умовах ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення.

4. Характеризуючи результати проведеного опитування (шляхом анкетування) виробників органічної продукції в Україні (ст. 100-103), варто було б, по-перше, статистично обґрунтувати розмір вибірки, по-друге, навести соціально-економічні характеристики респондентів.

5. Характеризуючи результати проведеної кластеризації досліджуваних підприємств – виробників органічної продукції (ст. 149-153), доцільно було б також навести показники статистичної надійності здобутих результатів.

6. У дисертаційній роботі є певні не зовсім коректні формулювання, наприклад: «продукти харчування», «вихідні дані показників діяльності органічного виробництва», «нормативно-правове законодавство». Крім того, дисертаційна робота не позбавлена граматичних, синтаксичних, пунктуаційних та інших редакційно-технічних помилок.

Проте, слід зазначити, що вказані недоліки та дискусійні питання в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи та не применшують її теоретичного та практичного значення.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертація Маріни Сергіївни Коценко на тему «Формування конкурентних переваг органічної продукції», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» (05 «Соціальні та поведінкові науки»), є структурно завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке характеризується новизною, теоретичним і практичним значенням, відповідає вимогам, що визначені «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженим Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44. Усе це дає підстави для висновку, що Маріна Сергіївна Коценко заслуговує присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, старший дослідник,
професор кафедри менеджменту організацій
Національного університету
«Львівська політехніка»

Анатолій КУЧЕР

Підпис засвідчую

Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

Роман БРИЛИНСЬКИЙ